

6. cvičení z MA — 1. a 2.4.2009

(papír s nápisem 5. cvičení není)

Určitý integrál

Určitý integrál $\int_a^b f(x) dx$ se definuje jako $F(b_-) - F(a_+)$, kde F je primitivní funkce a značky $-$, $+$ značí limitu zleva, zprava. Zápís:

$$\int_a^b f(x) dx = [F]_a^b = F(b_-) - F(a_+) = \lim_{x \rightarrow b_-} F(x) - \lim_{x \rightarrow a_+} F(x).$$

Per partes pro určitý integrál: $\int_a^b f(x)g'(x) dx = [fg]_a^b - \int_a^b f'(x)g(x) dx$

Substituce pro určitý integrál: $\int_a^b f(\phi(x))\phi'(x) dx = \int_{\phi(a)}^{\phi(b)} f(t) dt$

$$\int_{\alpha}^{\beta} f(t) dt = \int_{\phi^{-1}(a)}^{\phi^{-1}(b)} f(\phi(x))\phi'(x) dx$$

1.

(a) $\int_{1/e}^e |\ln x| dx$

(b) $\int_0^1 \cos^3 x \sin x dx$

(c) $\int_0^{\pi} x \sin x dx$

Aplikace integrálů

Plocha pod křivkou $y = f(x)$ (pro $x \in [a, b]$) má obsah $\int_a^b f(x) dx$. Je-li křivka dána parametricky $y = \psi(t)$, $x = \phi(t)$, pro $t \in [a, b]$ pak je plocha pod touto křivkou $\int_a^b \psi(t)\phi'(t) dt$. Pro křivku danou v polárních souřadnicích $r = r(\phi)$, ($\phi \in [\alpha, \beta]$) je plocha 'mezi křivkou a středem souřadnic' rovna $\int_{\alpha}^{\beta} \frac{1}{2} r^2(\phi) d\phi$.

2. Spočtěte obsah

(a) obdélníku,

(b) trojúhelníku,

(c) kruhu,

(d) elipsy,

(e) plochy pod sinusovkou na $[0, \pi]$.

(f) plochy sevřené křivkami $y = 1/x$, $y = 1/x^2$ a $x = 2$.

3. Spočtěte $\int_0^{2\pi} |\sin x| dx$ a $\int_0^{2\pi} (\sin x)^2 dx$. (Jaký význam mají tyto integrály ve fyzice, jmenovitě při zkoumání střídavého proudu? Pokud si nepamätujete jak se počítá se střídavým proudem, zeptejte se kamaráda fyzika :-)

Délka křivky $y = f(x)$ ($x \in [a, b]$) je $\int_a^b \sqrt{1 + (f'(x))^2} dx$. Délka křivky dané parametricky $y = \psi(t)$, $x = \phi(t)$, pro $t \in [a, b]$ je $\int_a^b \sqrt{\psi'(t)^2 + \phi'(t)^2} dt$. Pro křivku danou v polárních souřadnicích $r = r(\phi)$, ($\phi \in [\alpha, \beta]$) je její délka $\int_{\alpha}^{\beta} \sqrt{r'^2(\phi) + r^2(\phi)} d\phi$.

4. Určete

(a) obvod kružnice,

(b) délku křivky $x^{3/2}$ pro $x \in [0, a]$,

(c) délku křivky $\frac{1}{4}x^2 - \frac{1}{2} \log x$ pro $x \in [1, e]$

Objem tělesa vzniklého rotací křivky $y = f(x)$ ($x \in [a, b]$) kolem osy x je $\int_a^b \pi f(x)^2 dx$. (Pro parametricky danou křivku zkuste vzorec odvodit sami pomocí věty o substituci.)

5. Určete objem

- (a) válce,
- (b) kužele,
- (c) koule,
- (d) anuloidu,
- (e) nekonečného “trychtýře” vzniklého rotací funkce $f(x) = 1/x$ pro $x \in [1, \infty)$ kolem osy x .
- (f) vzniklé rotací funkce $y = \sqrt[3]{x}$ pro $y \in [1, 2]$ kolem osy y .
- (g) * n -rozměrné koule

Povrch tělesa vzniklého rotací křivky $y = f(x)$ ($x \in [a, b]$) kolem osy x je $\int_a^b 2\pi f(x) \sqrt{1 + f'(x)^2} dx$. (Pro parametricky danou křivku zkuste vzorec odvodit sami pomocí věty o substituci.)

6. Určete povrch

- (a) válce,
- (b) kužele,
- (c) koule,
- (d) paraboloidu (satelitní antény) vzniklé rotací křivky $y = c\sqrt{x}$ pro $x \in [0, b]$. (Reálné parametry by mohly být $b = 0.3m$, $c = 1.8m^{1/2}$.)
- (e) anuloidu (duše od pneumatiky) vzniklé rotací kružnice o poloměru r kolem osy procházející rovinou kružnice a vzdálené R od jejího středu. (Zkuste si spočítat pro duši z kola.)
- (f) jednodílného hyperboloidu (chladicí věž elektrárny) daného rovnicí $(\frac{x}{a})^2 + (\frac{y}{b})^2 - (\frac{z}{c})^2 = 1$. (U Temelína je patní průměr 130.7m, průměr v koruně 82.6 m, výška 155 m. Dost jistě je $a = b$, c už lze dopočítat.)
- (g) nekonečného “trychtýře” vzniklého rotací funkce $f(x) = 1/x$ pro $x \in [1, \infty)$ kolem osy x .

Odhady sum a řad a další

7. Zjistěte (pomocí integrálního kritéria), zda následující řady konvergují (a je reálný parametr)

- (a) $\sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k^a}$,
- (b) $\sum_{k=2}^{\infty} \frac{1}{k(\log k)^a}$

8. Odhadněte (pomocí integrálu) velikost $n!$. (Tip: logaritmus je užitečný ...)

9. Spočtěte $\Gamma(z) = \int_0^{\infty} x^{z-1} e^{-x} dx$. (Nepočítejte, ale podívejte se: $\Gamma(\frac{1}{2}) = \sqrt{\pi}$.)

Hezké útvary

10. *Cykloida* je křivka, která vznikne, když valíme kružnici (poloměru r) po přímce a sledujeme dráhu jednoho bodu (který je na začátku a na konci bodem dotyku kružnice a přímky).

- (a) Ověřte, že cykloida má rovnice (pro $\alpha \in [0, 2\pi]$)

$$x(\alpha) = r\alpha - r \sin \alpha$$

$$y(\alpha) = r - r \cos \alpha$$

- (b) Spočtěte její délku.

- (c) Spočtěte plochu pod křivkou.

11. *Astroida* je křivka zadaná rovnicí $x^{2/3} + y^{2/3} = a^{2/3}$. Určete její délku.

12. *Kardioda – srdcovka* – je druh *epicykloidy* (křivky, kterou opiše bod na kružnici, která se valí okolo jiné kružnice). V tomto případě jsou obě kružnice stejně velké.

- (a) V polárních souřadnicích je rovnice srdcovky $r(t) = a(1 - \sin t)$.
  - (b) Určete plochu uvnitř srdcovky.
  - (c) Určete její délku.
  - (d) Určete plochu vně srdcovky $r(t) = 1 + \sin t$ a zároveň uvnitř kruhu $r(t) = 3 \sin t$
- (Pozn.: srdcovka se často vyskytuje v Mandelbrotově množině.)

Guldinovo pravidlo pro objemy Objem rotačního tělesa vzniklého rotací rovinné množiny M kolem přímky p , neprotínající množinu M , je rovna součinu obsahu množiny M a délky kružnice o poloměru rovném vzdálenosti těžiště množiny M od p .

Guldinovo pravidlo pro povrchy Plocha rotační plochy vytvořené rotací rovinné křivky ϕ kolem přímky p je rovna součinu délky křivky ϕ a obvodu kružnice o poloměru rovném vzdálenosti těžiště křivky ϕ od p .

13. Aplikujte na

- (a) válec,
- (b) anuloid,
- (c) kužel,
- (d) kouli.

14. Zamyslete se, proč to asi platí.